

A szent és a misztikus

BÁNYAI FERENC

Árpád-házi Szent Erzsébet és Eckhart mester

1959-ben született, az ELTE ÁJK Jog- és Társadalomelméleti Tanszékének docense. Legutóbbi írását 2010. 5. számunkban közzöltük. Jelen írás az OTKA K 101503 projekt keretében készült.

Eckhart mester (1260–1328) prédikációt mondott Árpád-házi Szent Erzsébet (1207–1231) halálának évfordulóján, november 17-én, amely a nép nyelvén, középkori német (tűringiai) nyelvjárásban maradt ránk. A II. András (1176–1235) királyunk első házasságából Sárospatakon született Erzsébet már gyermekként Tűringiába került és később Tűringiai Lajos tartománygróf hitvese lett. Minden valószínűség szerint igen közel állt Eckhart szívéhez, aki Tűringiában született, nevelkedett, fontos tisztségeket (perjel, vikárius) viselt e tartományban, és évtizedeken keresztül tanított a domonkosok erfurti rendházában. Az illő emlékezésen túl a halála után már négy évvel szentté avatott Erzsébet példaadó életéről Eckhart szentbeszéde olyan eszmefuttatásokat is tartalmaz, amelyek a hagyományosan misztikusnak minősített írásokban olvashatóak. Nemcsak Szent Erzsébet életének egyedülálló erkölcsi, példaadó értékét mutatja be a hallgatóságának, hanem egyúttal saját misztikájának a fő témáját is kifejti, vagyis az Istenhez fűződő közvetlen kapcsolat lehetőségét, annak útját-módját.

A misztikus élet

Eckhart e prédikációjának fő témái két részre oszthatók: elvont értelmű tanítások és a szent életének üzenete; e kettő Szent Erzsébet személyében kapcsolódik össze. Az elsőben nem az idézett bibliai vers egyéb részei (Péld 31,10–31: a mintaszerű háztartásvezetés, a vagyont hozó gazdálkodás, a házban élők felügyelete, a férj által mondott dicséret), hanem a ház kerül a középpontba. A ház pedig Eckhart átvitt értelmű szóhasználatában maga az emberi lélek. Ezzel mintegy kapcsolódik a Szent Péter levelében olvasható intelmhez: „magatok is, mint élő kövek, épüljetelek lelki házzá” (1Pét 2,5). A jó asszony minden erényes és Istent kereső ember megszemélyesítője, a ház útjai a lélek erői, az utak megvilágítása pedig azt jelenti, hogy az értelem fénye világítja be és vezérli a lélek egyéb képességeit. Az emberi lélek-háztól sokféle út vezet kifelé: egy részük lehetővé teszi a kapcsolatot Istennel (a fölsőbb lélekerők), másik részük az anyagi világgal köt össze (az alsóbb lélekerők). Eckhart misztikájának sajátossága, hogy föltételez egy fölfelé törekvő, Istenre irányuló önálló lelki készséget.

A második rész az elvont fejtegetéseken túl határozott utalásokat is tartalmaz Erzsébet életének jól ismert eseményeire. Erzsébet a férje halála után maga intézte a dolgait, a kastélyból kiköltözése

után kétkezi munkából tartotta el magát és gyermekeit, majd kórházat, ispotályt alapított és vezette azt (az erkölcsös női vezetési stílusnak megfelelően), ekként úgy gondoskodott a „háza népéről”, miként a jó asszony a Példabeszédek Könyvében. Fejedelmi rokoni szemében — míg férjét kötelessége a keresztes hadjáratba szólitotta — Erzsébet elfogadhatatlanul az „ablakon szórta ki a pénzt” azzal, hogy a nagy éhínség idején megnyitatta a gabonaráktárakat a rászorulóknak, és később az örökségét, a vagyonát is a család számára érthetetlen módon „tékozolta”. Ő azonban tékozlásával egyúttal gyarapított is. Jézus tanítását: „aki nem gyűjt velem, az szétszór” (Mt 12,30), Erzsébetre úgy lehet érteni, hogy a világi gazdagságát „tékozolta el” a rászorulókra, és ezzel gyűjtötte magának az igazi, lelki gazdagságot. Olyan keresztényi életmintát mutatott ezzel, amely nemcsak a középkorban, de még évszázadokkal később, máig ható érvénnyel is példaértékű lehet.

Miként Erzsébet életében, úgy az eckharti misztikában az elmélkedés, az Örökkévalóval való kapcsolat keresése önmagunkban nem választható el a keresztény felebaráti szeretet gyakorlásától. Ahogy Eckhart gondolataiban kulcsszerepet játszik a szegénység fogalma, akként Szent Erzsébet életében is. Az Erzsébet iránt a nép széles körében elterjedt tisztelet egyik fő ösztönzője az volt, hogy egész életével hitelesítette együttérzését a szegényekkel és a szenvedőkkel, és az önzetlen segítséget. Mindenét pénzzé tette, hogy a szegényeken segíthessen, míg végül nem maradt meleg köpenye se télire, és egy darabig olyan körülmények között élt, mint a szent család Jézus Krisztus születésekor. Eckhart ehhez hasonló együttérzésről tesz tanúbizonyságot, amikor a következő költői kérdést teszi föl az utolsó Árpád-házi királyunk özvegyének, Habsburg Ágnesnek ajánlott *Is-teni vigasztalás könyvében*, a királyi családot ért sorscsapások elviselésével kapcsolatban: „De hát mitévők legyenek azon szegények, akiknek ugyanilyen, vagy még nagyobb betegséget és csapást kell elviselniük, de nincs senkijük, aki akárcsak hideg vizet adna nekik.”¹

Eckhartot az általánosan elterjedt fölfogás misztikusnak tartja, így valószínűleg sokaknak meglepően hangzik egyértelmű állásfoglalása a kérdésben, hogy mi az elsődleges, ha a rendkívüli vallásos élmény keresése és a felebaráti szeretet evilági követelményei összeütközésbe kerülnek egymással. Az *Útmutató beszédekben* Eckhart a következő figyelemreméltóan személyes hangvételű tanácsot adja hallgatóinak és olvasóinak: „Még ha oly rendkívüli elragadtatásban lenne is részed, mint Szent Pálé, de tudomást szereznél egy beteg emberről, aki egy tál levest kér tőled, akkor sokkal többet ér, ha szeretettől indíttatva kilépsz az elragadtatásból és az arra rászorulóknak leszel szolgálatára.”²

¹Eckhart mester:

Az értelem fénye. Fiatalkori művek, német prédikációk, tanköltemény és értekezések. (Ford., bev. és jegyz. Bányai Ferenc.)

Kairosz, Budapest, 2010, 370.

²Uo. 136–137.

**Szegénység
a mindennapi életben
és a lélekben**

Eckhart a lélek olyan szegénységét nézi, ami nemcsak az anyagi gazdagságról, hanem az esendő- esetleges világról mond le azért, hogy minél teljesebb helyet kapjon benne az isteni. Ezt azzal kell

kiérdemelnünk, hogy ebben a földi világban semmit sem érzünk sajátunknak, még saját magunkra sem úgy tekintünk, mint valami tulajdonra, egyszóval minden idegen tőlünk, ami nem Isten. Minél tökéletesebb az ilyen értelemben vett szegénységünk, annál gazdagabbak leszünk Ővele.

Eckhart tanítása és Erzsébet élete között párhuzamot enged föl-tételezni az, hogy miként tekintettek a szegényekre és a szenvedőkre. Erzsébettel kapcsolatban följegyezték, hogy egy beteget — hely hiányában — a saját díszes ágyába fektetett és ápolt, mert a szenvedőben az emberré lett Jézus Krisztust látta, aki a szenvedést az emberekért vette magára. Ekként Erzsébet Istent szolgálta az emberekben, amikor a szenvedőknek, betegeknek segített. Eckhart szemléletmódja ehhez némileg hasonló, az egyik szentbeszédében ezt mondja: „Allítom, hogy az ember-mivolt a legszegényebb és leginkább megvetett emberekben éppoly tökéletes, mint a pápában vagy a császárbán.”³

³Uo. 290–291.

Prédikáció Szent Erzsébetről

ECKHART MESTER

A fordítás alapjául szolgáló kiadás: Meister Eckhart: *Die deutschen Werke*, 2. kötet. (Szerk. és ford. Josef Quint.) Kohlhammer, Stuttgart – Berlin, 1971, 132–147.

¹Vö. Alcher Clairvaux: *De spiritu et anima*. PL 40,814.c.47. E művet a középkorban sokan Augustinusnak tulajdonították, Eckhart is ezért említ régi, hajdanvolt mestert.

²Eckhart itt Aquinói Tamásra hivatkozhat: „Minden hatás ábrázolja a maga okát (...) Mármint az isteni személyek eredését az értelem és aka-

‘Ein guot vrouwe hât umbeliuhtet die stîge irs hûses und enhât ir brôt niht müezic gezen.’

„A jó asszony megvilágítja házának útjait és kenyerét nem eszi tétlenségben” (vö. Péld 31,27).

Ez az (idézeti) ház a lélek egészének felel meg, s a ház útjai a lélek erőinek. Hajdanvolt mester úgy tanítja, hogy a lélek az Egy és a kettő között, középpüti teremtett. Az Egy örökkévaló, az Egy mindig önmaga és egynemű. A kettő az időt jelenti, a változást és sokféleséget.¹

Mindezzel azt a tudást adja, hogy míg a lélek felső erői az örökkévalóságot, Istent érintik, addig alsó erői az időhöz tapadnak, változásnak teszik ki és a testi dolgok felé irányítják, amik lealacsonyítják. Ha a lélek képes lenne ismerni Istent oly teljesen, mint az angyalok, soha nem költözne testbe. Ha a lélek képes lenne a világ nélkül ismerni Istent, akkor nem teremtett volna érette a világ.²

A lélek miatt teremtett a világ, azért, hogy a lélek szeme gyakoroljon és megerősödjön, hogy majd kiállhassa az isteni fényt. A napfény soha nem vetül a Földre anélkül, hogy a levegő ne ölelje körül (fogyul ne ejtené) és különféle dolgokra szét ne oszlatná, máskülönben szemünk nem állhatná, nem bírná elviselni. Ekként az isteni fény is túl erős és vakító a lélek szemének, nem lenne képes ki-